

EZBER DIŞI SÖYLEŞİLER (3)

“Hukukun Devleti mi? Devletin Hukuku mu?”

Prof. Dr. Mithat Sancar

MMO Tepekule Kongre ve Sergi Merkezi
7 Nisan 2007

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

İzmir - 2010 / 14 - 3

tmmob
makina mühendisleri odası
izmir şubesi

MİTHAT SANCAR

Hukukun Devleti mi? Devletin Hukuku mu?

Bu kitapçığın yayın hakkı **Makina Mühendisleri Odası**'na aittir.
MMO'nun izni olmadan, kopya edilemez, kullanılamaz.

Baskı Yeri: Can Dijital Baskı Hizmetleri - Tel: 0232 4632923

ISBN No: 978-9944-89-974-1

İzmir - 2010 / 14 - 3

İZMİR - Nisan 2010

SUNUŞ

Ülkemizde siyasetin sığlaştığı, politik tartışmaların magazinleştiği bir süreç yaşıyoruz. Kavramlar, değerler birbirine karıştı. Düşüncenin, düşünmenin önemi yitiyor ve yaşanan her sorunda insanlar şiddete başvurur hale geliyor.

Toplumsal algının netliğini ve toplumsal barışı zedeleyecek bu durumdan kurtulabilmek için ezberlerin ve reflekslerin sorgulanması gerekiyor.

Bir yandan askeri vesayet altında bir türlü gelişemeyen demokrasimiz, diğer yandan neoliberal politikalarla değersizleştirilmeye çalışılan emek ve insan, katledilen çevre...

Bu kadar kapsamlı sorunlar doğru zeminler yaratılarak tartışılmamakta, çoğunlukla uzlaşmalarla çözülebilecek, ortak akıl, ortak payda yaratılabilecek konular, başlangıçta yaratılan kutuplaşmalar nedeniyle içinden çıkılmaz noktalara sürüklenmektedir. Böyle bir ortamda konuları kutuplaşmalara, ezber söylemlere, önyargılara kurban etmeden, o konuda araştırma yapmış uzmanların katılacağı söyleşilerde ele almayı hedefledik.

Bu anlayışla Ezber Dışı Söyleşiler 10 Şubat 2007 tarihinde başlamış ve bir çok uzman katılımıyla dizi halinde sürdürülmüştür.

Bugüne kadar gerçekleşen söyleşileri çözümleyerek her birini fasikül şeklinde yayımladık, sözlerin yanı sıra tarihe yazılı olarak not düşerek sizlere ulaştırmayı amaçladık.

Ezber Dışı Söyleşilere konuşmacı ve dinleyici olarak katkı koyan emeği geçen herkese teşekkür eder, ezber dışı söyleşi fasiküllerini halkımızın, kamuoyunun hizmetine sunarız.

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
İzmir Şubesi Yönetim Kurulu**

Hukukun Devleti mi? Devletin Hukuku mu?

Ezberdışı Söyleşilerde konuşmacılar istediklerini anlatabilsinler diye bu geniş başlıklar seçiliyor galiba... Ben, çok uzun konuşmaya çalışacağım. Bir özet, bir çerçeve sunmaya çalışacağım. Esas olarak sorularla bir tartışma açacağım. Cumhurbaşkanlığı ağırlık noktamız değil tabii, ama mutlaka merak ediliyor ve sorular gelecektir. Onu da tartışırız.

“*Devletin hukuku mu, hukukun devleti mi?*” başlığına nereden gireyim diye düşünürken, aklıma şu geldi: Bundan önceki söyleşilerde konuk milliyetçiliği anlattı, **Ahmet İnsel**'le Avrupa Birliği konusu tartışıldı; bu ikisinin ortasından bir yerden başlamak iyi olabilir diye düşündüm. İki sorunlu kavramımız var; biri ulus, biri devlet. Ben, devleti ulusla ne kadar bağlantılı anlatabilirim o kadar tartışmaya girmeye çalışacağım. İki çok sorunlu kavram, iki zor kelime, devlet ve ulus. İkisini de belki 1789'dan başlayarak tartışmaya çalışmak anlamlı olabilir. Stalin, “*Dünya tarihinde iki gerçek devrim var*” der. Herkesin aklına gelebileceği gibi, bunlardan biri 1789 Fransız devrimi, diğeri 1917 Sovyet devrimidir der. Bence gerçek iki devrim bunlar değildir. Bana göre, dünya tarihinde iki tane devrim vardır, ikisi de başarılı olmuştur; asıl başarı orada aranmalıdır. Biri 1748'dir, diğeri de 1968'dir. Bu bir tespit, pek çok spekülasyonu davet edecek bir tespit, ama bana çok önemli geliyor. Neden? Birincisi, 1789 ve 1917, bizi bulaşan bu iki kavramın yaratıcısı olan, pek çok olayla birlikte bize yaşatan devrimler olmasıdır. Ama bununla birlikte kendi panzehirini de getirmiş, panzehir de sunmuşlardır.

Zehir ve panzehir arasındaki ilişkiyi kurmakta, insanlık bugüne kadar pek çok tecrübe yaşadı. Bunda ne kadar başarılı oldu, onu da şimdi tartışacağız. Türkiye, bütün bu panzehir -*zehir diyalektiği* içinde nerede duruyor, onu tartışacağız.

Neden 1789 ve 1917? Stalin'e göre ve bana göre de, ikisi de değişimi doldurmaya ve egemenlik yapılarının temelini atmış oldu. 1789, iktidar odaklı, millet eksenli bir siyasal sistemin temelini atmıştır. 1917, iktidar merkezli veya devlet eksenli dönüşüm fikrinin teme-

lini oluşturmuştur. Bütün bu kurumlar ya da eksen ve odaklar bizim 1990'lardan sonra tartışabileceğimiz hipotezleri de beraberinde getirmiştir.

1789'un zehri neydi, panzehiri neydi? 1789, modern devletin pekişmesinde çok önemli bir dönüm noktasıdır; yani merkezi bürokratik devlet yapısının ortaya çıkmasında en önemli dönüm noktasını oluşturur. 1648 tarihli Westphalia Barış Anlaşması eşit egemenliğe sahip devletlerden oluşan bir sistemin başlangıcını oluşturur. 1648'le birlikte artık her devletin kendi ülkesinde mutlak iktidara sahip olma ilkesi kabul görmüştür. O zamanın bağımsız temsilcileri bu ilkeyi kabul etmişler ve birbirlerinin işlerine karışmamayı taahhüt etmişlerdir. Burada karşımıza çıkan egemenlik ilkesi bugün de tartışmamızın ortasında duran bir kavram.

Egemenlik ilkesi, uzun süre, her istediğini yapabilme, devletin içeride yönettiği insanlarla ilişkiyi istediği gibi belirleme yetkisi şeklinde de anlaşılmıştır. 1789, bu ilkenin kurumsallaşması yönünde çok önemli bir gelişmeyi simgeler. Artık merkezi devlet, yani feodaliteden çok farklı olarak, parçalanmamış, iktidarın merkezde toplandığı, toplum ve siyasetin merkezden yönlendirildiği bir sistemi oluşturmuştur. Egemenlik mutlak değildir, sınırlıdır. Neyle sınırlıdır; insanlıkla. Peki, bu nasıl gerçekleşecek? *“Öyle bir devlet kuracağız ki, yine içeride iktidar olacak bu devlet; ama içeride kendi içinden bunu frenleyecek mekanizma ve kuralları da koyacağız. Ancak o zaman bu merkezi yapının yarattığı tehlikeleri, barındırdığı potansiyel riskleri kontrol altına alabileceğiz.”* gibi basitleştirilmiş bir formülle ifade edildi bu.

Bizim içinde yaşadığımız devlet, 1789'da iyice netleşen bir yapı. Eskiden hiçbir devletin bugünkü devletler gibi, her yerde devreye sokacağı bir bürokratik mekanizması yoktu. Bütün bunlar ancak modern devletle birlikte ortaya çıktı. Yani modern devlet, içeride şiddet kullanma yetkisini ve tekeli elinde tutan bir yapıdır. Şiddeti meşru olarak kullanma yetkisine sahip tek mercii devlettir. Ayrıca, bu yetkiyi kendi sınırları olarak belirlediği bir toprak parçası üzerinde ve o toprak parçasında yaşayan insanlar üzerinde kullanacağı bütün kurumları ve aygıtları da oluşturur.

Karşımızda duran güç çok büyük bir güç. Teknolojik gelişmelerle birlikte, elindeki bu güç giderek daha da büyümüştür. Kendi topraklarında yaşayan bütün insanlar üzerinde potansiyel olarak denetim yetkisine sahiptir. Tek tek her bir bireyi isterse takip edebilir,

denetleyebilir, isterse yok edebilir; bu kadar güçlü bir yapıdır. Bu kadar güçlü bir yapı, modernlikten önce, tarihin hiçbir döneminde hiçbir siyasal ve toplumsal formasyonda söz konusu olmamıştır. Karşımızda duran güç, eli kolu her yere ulaşabilen yapısıyla bir ejderhadır. Bu ejderha eğer serbest olursa, bulunduğu yerde çok tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Nelere yol açabileceğini, tarihte kısa bir gezintiyle saptayabiliriz. Yani öyle bir yapı ortaya çıktı ki, toplum içinde belli avantajları yarattı, insanların yaşamlarını belli ölçülerde belli açılardan kolaylaştırdı. Mesela, şiddet kullanma yetkisini tekeline alabilmesi için, toplumda başka hiç kimsenin şiddet kullanmasına izin vermedi. Mesela, 1600'lerde ölüm oranı, Avrupa'nın önemli merkezlerinde çok yüksekken, 1800'lere gelindiğinde bu oran çok düştü. Çünkü eskiden herkes silah kullanma yetkisine sahipti. Düello da adam öldürmek bir cinayet sayılıyordu. Mesela, kan davası sadece bizim burada bildiğimiz bir gelenek değil, Avrupa'da da çok normal bir uygulama olarak görülmüştür. Kendisinin hakkı gasp edildiğinde, bunu kendi gücüyle, zor kullanarak yeniden ele geçirme yetkisi gibi bir durum söz konusu oldu. Bizim günlük hayatta karşılaştığımız bireysel şiddet oranı 16., 17. yüzyıldaki oranla kıyaslanamaz.

Böyle bir yanı var; bir yandan şiddet azalıyor, bireyler daha güvenli yaşıyor ve yargı diye bir örgüt, yargı diye bir kurum yer alıyor. Bütün bunları bir medenileşme süreci olarak görüyoruz. Medenileştirme sürecinden kasıt da, bireysel ilişkilerde pasifleşme, yani bireylerin sivilleşmesi; yani bir bireye karşı şiddet kullanma oranının büyük ölçüde düşmesi. Günlük hayatta, toplumsal ilişkilerde şiddet kullanma oranı büyük oranda düşüyor. Ama bunun bir bedeli var. Nedir bu bedel? Şiddet, toplumların yaşamından bütünüyle çıkarılmamıştır, sadece yer değiştirmiştir. Daha önceden toplumda herkes için geçerliyken, şimdi toplumdan alınıyor, bir merkeze aktarılıyor, bir tahliye olayı var. Bu tahliye işlemi sırasında şiddetin toplumdan alınması ve devletin eline verilmesi söz konusu...

Sonra devlet çıktı, barış çıktı, hukuk çıktı. Bunların insanlık için önemli sayılabilecek bütün getirilerinin bir de öbür yüzü var ki, onlar bize bu kazanımların kat kat üstünde bedel ödetti. Nedir bu? İlişkilerimizi barışçıl bir şekilde düzenliyor; ama başka bir gücün elinde ancak şiddetle... Böyle olunca, elinde o güçlü imkânları tutan gücün hukuku yönlendirme yetkisi de zaten söz konusu. Yani o güce karşı duracak o çapta başka bir güç yok. Böyle bir toplum ve devlet sistemi yerleşiyor.

Gücün hayatımızdan çıkmasının bedeli, gücün tek elde, hepimizin tepesinde çok güçlü bir şekilde yer alması sonucunu doğurdu. Bu çelişkiler bugün pek çok sorunu görmemizi zorlaştıran bir etki yaratıyor. Pek çok sorunumuzu tartışırken, ya bu özelliklerden birine veya diğerine sapıyoruz. Aradaki bölgedeki mevcut politikaları gözden kaçırma riski her zaman var. Nedir bu riskler? Gücün tek güvence olduğu noktaya savrulma bu uçlardan birincisi. Diğer bir uç da, *“Bütün bu imkanları sağlayan bir mekanizma yaratılmışsa, bütün sorunlarımızı bu mekanizma içinde çözebiliriz”* gibi bir yaklaşım. Yani bir yandan bize sunulan imkânların fetişleştirilmesi söz konusu, diğer yandan bu yapıya karşı tam bir nihilist yaklaşım; bütün bunların bir değerinin bulunmadığı gibi bir yapıya saplanmış. Bu ara bölgelerde neler oluşabilir, onlara bir bakalım.

Devletin elinde bulunan bir güç var, şiddet aygıtı var. Eğer bu aygıt, bir kararlı siyasal ekibin eline geçerse, bu ekip de toplumu dost ve düşman olarak tanımlayan bir güçse, o büyük yığınlar çok kolay etki edebilir. Yani bu devletin bütün imkânları, toplumda belli bir kesimi düşman sayan ve düşman gören bir anlayışın eline geçerse, aklımızın alabileceğinin çok ötesinde şeyler yaşanır. Nazilerin yaptığı soykırım gibi... Tehlikesi olan; ama gerçekte çok sayıda faktörün çok ince ince örülerek bir araya getirildiği bir yapının ürünüdür üretilen şiddet.

1648, modern devlet sisteminin ortaya çıktığı tarihtir. 1848, mutlak monarşilere ve sanayi kapitalizminin yarattığı o büyük sömürü ve sefalet dalgasına karşı özgürlükleri savunan işçi sınıfının karşı çıkışıdır. Yani işçi sınıfı örgütlerinin, burjuvazinin 18. yüzyılda liberalizmin bayraklaştırdığı ilkeleri sahiplenerek isyanıdır. Mesela, Çartist hareket bu devrimlerin önemli bir yerinde durur. Çartist hareketin yedi tane talebi vardır ve bu yedi tane talebin içinde bir tane ekonomik talep yoktur. Bütün talepleri, eşit oy, eşit yurttaşlık ve bütün özgürlüklerdir. O nedenle 1848, tarihte çok istisnai bir yerde durur ve nedense, dünya solu da, Türkiye solu da 1848’i bir şekilde ilkeleri miras olarak alınacak bir kaynak şeklinde görememiştir. Oysa çok güçlü sendikaların oluşum aşamasının yaşandığı tarihtir bu. Her yerde, Avrupa’nın Polonya’sından, Macaristan’ından Belçika’sına kadar bütün Avrupa’yı sarsan bir harekettir. 1840’ta başlıyor hareketler, 1848’de doruk noktasına varıyor. Bütün Avrupa’yı sarsan devrimlerdir, dalga dalga etkin olmuş devrimlerdir. 1848’de bastırıldı, yenildiler; ama bütün o burjuva anayasalar değişti.

Marx'ın üçlemesinde de bu fikirler etkilidir. Nedense, o kitaplar da yeterince iyi çalışılmıyor. Fransa'da sınıf savaşları, Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i kitaplarında bütün bunlar anlatılır. Özgürlük fikrinin aslında burjuvazinin kendini yok edecek bir ilkeyi yattıktan sonra sürekli bir fikir olamayacağı, bunun bizim talebimiz olduğunu söylemiştir. 1848 çok önemli. Diğer ülkelerle bütün o devrim dalgası arasındaki bağlantıyı en iyi özetleyen olay da 1848'dir.

Burjuvazinin egemenlik ilkesinden duyduğu rahatsızlık elbette çeşitli ekonomik değerlendirmelere tabi kılınabilir; ama iktidarın kontrol edilmesi gerekliliği son derece önemli bir fikir.

Modern dünyada hukuk, yükümlülükler hakları ekleyerek ortaya çıkmıştır. Hukukun, emir, yasak ve denetim aracı değil; daha doğrusu, yurttaş, bireyi denetleyen bir araç değil; iktidarı sınırlayan bir sistem olarak düşünülmesi de bu döneme rastlıyor. Bunu da sağlamak için çok çeşitli yollar düşünülmüş ve yaratılmıştır.

Hukuk, bütün zaaflarına rağmen dokunulmazlığın mutlaklığını ortadan kaldıran bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Hiç dokunulmaz alanın olmadığı bir sistemdir. Göreli dokunulmazlıklar vardır, yalnız bunu milletvekili dokunulmazlığıyla karıştırmayalım. O başka bir şey. Elbette belli alanlar vardır, ama yurttaşlık fikriyle çok doğrudan bağlantılıdır. Bu açıdan baktığımızda, yaratılan mekanizmalar iyi işlemedikleri zamanlarda bile herkesin dokunulabileceği potansiyel bir güç olarak, bir ilke olarak içerdiği için de önemli bir güçtür toplumsal hareketlerin ve bizatihi toplumun önünde.

Bir örnek vermek istiyorum. Benim çok sevdiğim filmler var; ama bir tanesinin bazı sahnelerini hiç unutmuyorum. O da Costa Gavras'ın "**Z**" (*Ölümsüz*) filmidir. Orada savcının sorgulama sahnesi beni çok etkiler. Bu cılız, çelimsiz savcı kararlı bir şekilde, sakın sakın işini yapıyor ve en sonunda da generaller hakkında da dava açılmasına karar veriyor. Bunların hiçbiri ceza almıyor; ama zaten bu tür denemelerde, mutlaka ceza almalarını beklemek de toplumsal mücadelelerin fazlaca belli bir noktaya kilitlenmesinin yarattığı bütün olumsuz sonuçları yaratır. Cezadan daha ağır, daha önemli toplumsal ve siyasal sonuçları vardır o sürecin. Savcı soruyor, "*Adın, soyadın; ananın adı, babanın adı. Mesleğin nedir?*" diye sordu ve bunu söylediği anda bütün o ilahi görüntü paramparça oldu.

Modern hukukun içerdiği bu iktidarı kontrol veya iktidarsızlaştırma potansiyelinin bir kısmı, kuşkusuz, tek başına, kendiliğinden devreye girmez. Hiçbir zaman kendi kendine hareket etmez. Bunlar

toplumda iktidarla sorunu olanların, adalet gibi bir derdi olanların ancak güçlü bir şekilde müdahalesiyle devreye girer. Modern hukukun bir yanı bu potansiyellerse, diğer yanı bu potansiyellerin iktidara karşı hareketi olmuştur. Yani böyle bir yeteneksizliği var. Bu, kendi bünyesinde, kendi kendine geliştirdiği bir şey değil; öngörülmüş bir şeydi. Ama öyle bir mekanizma yaratıyorsunuz ki, bunu başkaları harekete geçiriyor. Türkiye’de ilk defa, Nokta Dergisinin yaptığı haberdan sonra bu söz konusu oldu. Ama çok yakında bir başka hegemonya mücadelesi başlayacak. Ciddi, güçlü bir atak yok. Ama eğer gerçekten Türkiye’de bir toplumsal canlılık olursa, muhtemeldir ki, “Adın, soyadın, ana adın, baba adın” diye sahneler yaşanabilecek.

İktidarla hukuk arasında iki yönlü bir ilişki var; bir, iktidar, hukukla kendini meşrulaştırmak ister ve iktidarın kendini en sağlam meşrulaştırabileceği araç da hukuktur. Ama iktidar, aynı zamanda her türlü sınırdan hoşnutsuz olduğu gibi, hukukun koyduğu sınırların yarattığı sınırdan da hoşnutsuzdur. Bütün iktidarların kurallarla sorunu vardır. Hukuk, en fazla kural içeren bir sistem olduğuna göre, hukukla sorunları vardır. Kendilerine en uygun sistemde bile bir huzursuzlukları olur. Mesela, Hitler’in en sevmediği meslek grubu hukukçulardır.

Ben, hukuku yargılamıyorum. Eğer böyle anlaşılıyorsa düzelteyim. Baştan beri şunu söylemeye çalışıyorum: Hukuka karşı kayıtsız bir tutumun çok yanlış olacağını anlatmaya çalışıyorum. Hukukun nerede kötüye kullanılabileceğini, nerede iktidarın lehine kullanılabileceğini anlatmaya çalışıyorum. Modern hukuk pek çok imkân sunmuştur. Toplumsal özgürleşme mücadeleleri için çok önemli imkânları, potansiyelleri barındırır; ama hiçbir zaman bunlar kendiliğinden aktif olmazlar. Bunların harekete geçebilmesi ve etkili olabilmesi büyük ölçüde özgürleşme ve adalet derdi olan toplumsal güçlerin çabalarına bağlıdır.

Özetle devlet dediğimiz yapı, modern devlet yapısı hangi ideolojinin elinde olursa olsun, değişmeyen bazı özellikler taşır. Devleti bir yapı olarak kutsayan veya toplumsal ilerlemenin en önemli aracı olarak gören her yaklaşım, bugüne kadar yaşadığımız pek çok acının farklı şekillerde yeniden yaşatılmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla, devlet üzerinden, devleti daha fazla güçlendirerek ve kutsayarak oluşturulacak bütün siyasal diller, otoriterliğin ve giderek totaliterliğin yolunu açar. Dolayısıyla, devleti tamamen siyasal mücadelenin dışında bir yere yerleştirmek değil; ama devlet üzerinden oluşturulan

bütün siyasal projeler bir süre sonra giderek otoriterlik ve giderek totaliterlik kanalına hele ayrımcı bir ideolojiyle birlikte düşerse, bu, kaçınılmaz olarak soykırımların ya da kırımların yaşanmasına neden olur. Hukuk bir güvencedir burada. Hukuk o büyük şiddetli çarpışmalara karşı bir güvence oluşturur. Ama hukukun da yapabileceği pek çok şey olduğunu söyledim. Bu yapabileceği şeyleri kendi başına yapmaz; ancak, bunu harekete geçirecek ve inatla takip edecek hukuksal güçler bu görevleri görür.

Sonuç bölümü, yeni bir şeyin söylendiği bir bölüm olmalı. Eğer güvenceyi bir yerde arayacaksanız, en büyük güvence toplumsal ve siyasal güvencedir. Toplumsal ve siyasal çoğunluğun neden böyle bir şey yaptığını anlamaya çalışırsak, bu yaklaşım bizi bir parça daha birbirimize yaklaştırır. Bunun çeşitli versiyonları var; bir tanesini okuyayım. Sıradan insanları topluyorsunuz, onları bir deneye tabi tutacaksınız. Bu versiyonda, her birini bir locaya kapatıyorsunuz, bir kabine oluşturuyorsunuz. Sadece bir yerden bir ses duyuluyor ve önünüzde birşey var. Öbür uçta, görmediğimiz bir yerde bir yere bağlı olduğunu söylüyor. Siz, onu ne kadar göreceksiniz, onu ölçüyor. Yani toplumda ortalama insan ne zaman, ne kadar vahşi olabilir, neden vahşi olur, bunu ölçüyorsunuz. Ama sürekli olarak o ses, *“Daha fazla, daha fazla, daha çok. Öyle olmaz, daha fazla”* diyor ya da *“Sen kahramansın, yaparsın”* gibi emir sözleri söylüyor. Ama her aşamada çığlıklar devam ediyor; yani birine işkence yapıldığı duygusu oluşturuyor sizde. Deneklerin yüzde 90’ından fazlası işkenceyi en son noktaya kadar götürüyor. *“Burada aslolan, insanın otoriteyle çıplak bir şekilde karşı karşıya kalması; yani kendisinde başka birinin bulunmadığı ortamda, bireylerin çok büyük bir kısmı yukarıdan gelen o emri sonuna kadar uygular”* der.

Öteki ya da diğeri, bizim vicdanımızın kaynağıdır. Ahlak ve vicdan, bizden farklı birileriyle var olabilir. Birinin gözüne baktığımızda, *“Ayıptır, kötüdür bu”* işaretini almıyorsak, o zaman, etik ve vicdanla sorunumuz olmaz. O da bize yukarıdan verilmiş kodlardır. Buradan bir adım daha ileri gidiyoruz, çoğulculuk deneyi... Hepimizi sanki tek bir kişiymişiz ve tek bir kabindeymişiz gibi... Hepimiz birbirimize benziyorsak -yaşam tarzı, köken, dil, din vesaire- o zaman, birbirimizin gözüne bakarak utanacağımız bir şey var ve o emir hepimizi kolayca yönlendirebilir. O nedenle, tüm potansiyel tehlikelere karşı en önemli güvence, siyasal ve toplumsal çoğunluk.

Devlet eksenli, iktidar odaklı siyasal projelerin çoğulculuğa tahammülü yok. O nedenle, herkesin başkasının gözünde farklı bir şeyi görebileceği bir toplum yığınları da her türlü vahsete de karşı oluşturabileceğimiz en büyük dayanak.

Ben burada susayım ve sorulara geçelim.

KATILIMCI SORULARI

Soru: *Kültürel çoğulculukla çok kültürlülük arasında bir bağ var mı?*

Mithat Sancar: Çok kültürlülük bir tespittir, kültürel çoğulculuk bir yaklaşımdır. Çok kültürlülüğün kültürel çoğulculuktan daha ağır bir öz taşıdığı düşünülmüştür; ama cemaatleri teşvik eden, farklı kültürleri özgün bir bakışla değerlendiren ve özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde göçmen topluluklarının daha iyi kontrol altında tutulmasını hedefleyen bir proje. Olarak da değerlendirilebilir. Bugün de artık bu şekilde görüldüğünü söyleyebilirim. Yani sanıldığı gibi, kültürlerin kendi renklerini yaşayabilecekleri ve toplumun tamamını bu renklerle paylaşabilecekleri bir proje değildir.

Soru: *Benim birinci sorum şu: Baş belası dediğimiz kurum kimler? İkincisi, Nokta dergisinden bahsettiniz. Nokta dergisinin yazmış olduğu acaba doğru mudur; yoksa kurumları zayıflatmak için yapılan bir provokasyon mudur?*

Mithat Sancar: Nokta dergisinin yaptığı yayının doğru olduğunu söylemedim. Sadece şunu söyledim: “*Böyle bir iddia var*” dedim. Bu tür olaylar sanki bizde hiç olmamış gibi bir yaklaşım getiriliyor ya, bunu dikkate almamak olmaz. Türkiye’de gerçekleşmiş darbeler dışında, sürekli planlanmış darbeler olduğunu biliyoruz. Silahlı gücün iktidarı ele geçirdiği sadece 12 Eylül, 27 Mayıs ve 12 Mart değildir; bunun dışında, 27 Mayısın öncesinde ve sonrasında çeşitli cunta örgütlenmeleri olduğunu biliyoruz, 12 Martta çeşitli cunta örgütlerinin olduğunu biliyoruz.

Demek ki bizde, Ordu içinde, darbe yapma konusunda zaten açık örnekler var, bir de darbe isteklerinin olduğu çok sayıda örnek var. Bu, bize şunu gösteriyor; böyle bir iddia ortaya atıldığında, bunu yabana atamayız.

309. Madde vardır, eski Türk Ceza Kanununda bu 146'ydı. Türkiye'de anayasal sistemi silah zoruyla değiştirme gücünü elinde tutan bir örgüt, bana göre, bugüne kadar ortaya çıkmamıştır. Tehlike olmuştur, onlara karşı hukuk ve hukuk dışı da pek çok yol kullanılmıştır. En ciddi tehdit de silahlı güçlerdendir; bu açık. Eğer siz ceza kanununuzda böyle bir düzenlemeye yer vermişseniz, Ceza Kanununa saygı göstermek, uygun davranmak, en başta devletin kurumlarının görevidir. Bizim en ağır suçlardan biri olarak düzenlediğimiz böyle bir fiilin yapılmış olması ihtimalini konuşuyoruz. Eski 146, yeni 309 madde, anayasal düzeni silah zoruyla değiştirmeye teşebbüs suçu ağır bir suçtur. Eski Ceza Kanununda cezası idamdı, yeni Ceza Kanununda da en ağır ceza. Bu kadar ağır bir suçu düzenlemişse, bunu kim, nasıl ihlal etmeye kalkarsa kalksın, kendisine uygulanır.

Nokta dergisinin yayınlarının gerçek olup olmadığını bilemem. Zaten savcıların görevi, öncelikle bunların doğru olup olmadığını araştırmaktır. Eğer bunlar doğruysa, o hazırlıkları yapanların hareketleri ne kadar hazırlık hareketidir, ne kadar suça teşebbüs hareketidir, bu ayrı bir tartışma, hukuksal bir tartışma olur. Belki de cezalandırılacak bir aşamaya kadar ilerlememişlerdir. Çünkü hukuk, her türlü hazırlık hareketini cezalandırmaz, belli bir noktadan sonra ancak cezalandırır. 10 kişinin bir araya gelerek kurduğu örgütleri nasıl 309'u ihlalden yargılamayı bu sistem olağan görüyorsa, arkasında 650 bin asker ve elinde sayısız imkân olan bir gücün doğrudan doğruya bu suça yönelik kurduğu yapılanmalar varsa aynı maddeyi ihlalden yargılanmalıdır.

Bunun tersini düşünmek, toplumlara çökerten, bölen, parçalayan en tehlikeli yaklaşımdır aslında...

Diğer sorunuza gelince; sorunlu kavramlar var. Millet kavramını tartışıyoruz, yarattığı sonuçları tartışıyoruz. Şimdi benim konum o. Devlet, kendi başına herhangi bir ülkenin devleti, herhangi bir milletin devleti olmanın ötesinde, içerdiği bu imkânlar, bu potansiyeli dolayısıyla tehlikelidir, devlet içinde bu tehlikeyi yaratan da silahlı gücü elinde bulundurmasıdır. Mesela ben, çok meraklı bir insanım, komşularımın ne yapıp ne ettiklerini takip ediyorum. Diyelim ki, evlerine bir dinleme cihazı yerleştirdim. Bunu kim yapar? Bunu, ancak bu imkanı elde tutanlar yapar.

Bunun Türk Devleti, Fransa Devleti, Etiyopya Devleti, Arjantin Devleti olması fark etmez. Çünkü bu imkanları eğer baskı amacıyla kullanmak isterlerse, yaratabilecekleri sonuçlara ilişkin öngörüle-

rin olması lazım. Toplum, öncelikle bu güçleri sınırlamak mecburiyetinde. Ama bu organların, bu kurumların, bu ihlalleri toplumu da ortadan kaldırabilir.

O nedenle, kimin imha etme potansiyeli varsa, toplumsal güvence de en çok onların ellerindedir. Denetlenmesi gereken de önce onlardır. Tek tek vatandaşlara karşı bunu işletmek, tek vatandaşın bundan kaçması o kadar büyük yara açmaz... Herkes işlediği suçun, yaptığı kötülüğün varsa karşılığı, ödemeli.

Şunu söylemeye çalışıyorum: En büyük darbeyi en güçlüler yapar, en güçlüler de elindeki silahı ve diğer bütün baskı, zor araçlarını ellerinde tutanlardır. Bu, somut olarak böyledir. Türk Ordusu veya Alman Ordusu gibi özel olarak bir şey söylemeye gerek yok. Türkiye’de ordu ve polis, Almanya’da ordu ve polis, her yerde özellikle şiddet bürokrasisi, bu en büyük gücü elinde tutan güç olduğu için, en ciddi ihlaller de orada olur. Tarihte pek çok örneği vardır. Mafya dahil, hiçbir yasadışı örgütlenme, devletle doğrudan ya da dolaylı bağı olmadan uzun süre hayatta kalamaz.

Dolayısıyla, en ağır hukuk ihlalleri sıradan vatandaşın günlük hayatta yapacağı vahşetlerden daha fazlasını gösterir. Tek tek hepimiz vahşileşebiliriz.

Örneğin, Bosna’da bu sistematik tecavüzü yapabilmek için, arkasında ordunun olması gerekiyor. Örneğin, Arjantin’de 3-4 bin kişiyi uyuşturarak, zaman içinde götürüp okyanusa sağ sağ, canlı canlı atabilecek bir güç ordudur, başka biri değil. Onu anlatmaya çalıştım. Benim ordum senin ordun değil; adalet ve ahlak varsa, gerçekten hukuk devleti, hukuk değerleri gibi bir isteğimiz varsa, öncelikle ellerinde en ağır imkanlarla bunları ihlal edebilecek olanlara karşı da bunun işliyor olması gerekir.

Dolayısıyla, en ağır suç işlemeye potansiyeli olana karşı, en ciddi tedbiri almak durumundayız. Yani başkalarına şiddeti, sınırsız hukuk ihlalini meşru gördüğümüz yerde, başkaları da tecavüz, adam öldürme dahil, herkes bu ihlali yapma hakkını kendinde görür.

Soru: *Hep hukuksuzluktan bahsettik. Sizce, en büyük hukuksuzluk siyasal iktidarların devlet kurumlarının yapılanması içerisindeki, bürokrasi içerisinde kadrolaşma hareketi değil midir?*

Mithat Sancar: Doğrudur. Bir noktası budur.

Soru: *Bunun çözümü nedir?*

Mithat Sancar: Türkiye gibi bir ülkede kadrolaşma neden bu kadar gündeme geliyor? Türkiye’de siyaset ve güvenceler devletin elindedir. Ama en çok bunu düşünenler hep bu merkez siyasette yer alan aktörlerdir. AKP’nin daha fazla kadrolaşması bundan ayrı düşünülemez. Her iktidar toplum içindeki güçlerini güvence altına alma gibi bir düşünceye sahiptir. Siyaset düşüncesi devlet üzerinden, devlet imkanlarıyla var olmaya odaklanmıştır. O nedenle, gelen her iktidar, korkusu ölçüsünde, toplumdaki kopukluğu ölçüsünde, toplumun kendisinin arkasında olduğu konusundaki güvensizliği ölçüsünde kadrolaşmaya gider. AKP, en çok korkanlardan biri olduğu için, en ihtirasla kadrolaşmaya gitmiştir, doğrudur; ama aynı hastalık bütün diğer çevrelerde de vardır. Devlet merkezli siyaset dediğim şey işte bu zehri taşıyor.

Soru: *Bunu biliyoruz, toplum olarak, ama bunun çözümü nedir sizce?*

Mithat Sancar: Bunun çözümü şudur: Devleti bütün güvencelerin ve bütün var oluşların yegane teminatı olarak görmemektir, bir siyasi zihniyeti yerleştirmektir, sizlerin siyaset yapmasıdır. Bugün, laiklik konusunda yegane garantiyi, tek güvenceyi Silahlı Kuvvetlerde aramanın altında da topluma güvenmememiz, birbirimize güvenmememiz yatmaktadır.

Soru: *Ulus-devleti savunmak, devleti kutsallaştırmak anlamına gelir mi? Daha da ileri giderse, otoriter ya da totaliter devlet anlayışının benimsenmesi anlamına gelebilir mi?*

Mithat Sancar: Evet, öyledir. Sunuşumda söylemek istediğim şeylerden biri buydu. “*Buna karşı ne yapılabilir?*” sorusu var, bu soruya karşı çeşitli cevaplar veriliyor. Verilen cevaplardan biri de, ulus-devletleri buna karşı tek tek siyasi bir özne haline getirmek; yani neoliberalizme karşı direnişi ulus-devletler üzerinden örgütlemek. İçerideki ne olursa olsun, demokratik mi, değil mi; baskıcı mı, değil mi? Önemli olan, güçlü bir iktidar ve neoliberalizme karşı direnecek bir politika.

Bunu bir güvence gibi gösteren bir yaklaşım modeli. Bugün, 68’lerin zihniyetine geri dönüş. Bu, içeride ne yaparsa yapsın meşru sayılacak bir devlet sistemi. Bunu kendi ideolojik bakış açımıza vur-

duğumuzda çok sayıda reddedeceğimiz yanları olduğu gibi, başarı şansının olmadığı gibi; yani neoliberalizme buradan direnmek, mantıksal pek çok çelişkiyi getirir. “*Hangi sınıfların çıkarı için bunu yapacak?*” sorusunu atlıyorsunuz. Kaynaşmış, bütünleşmiş, sınıfsız bir toplum varsayıyorsunuz. “*Zenginiyle, fakiriyle, ezeni ve ezeniyle bir devletiz*” gibi bir varsayımdan hareket etmiş oluyorsunuz. Bu mümkün değil.

Dolayısıyla, ulus-devleti güçlendirip bunun üzerinden globalleşmeye karşı bir direniş örgütlenme fikri aslında içerideki bütün otoriter, totaliter devletlerin kendilerini meşrulaştırmak için buldukları yeni ideolojik çarpıtmadan başka bir şey değildir. Alternatifler vardır, çabalar da vardır. Bunları saymaya gerek yok, ama pek çok şey vardır. Alternatif örgütlenme ve alternatif hareket önerilerinin de 15 yıllık bir geçmişi var. Çok değil bu. Yani “*Bunlardan bir şey çıkmaz*” diye kenara atmak doğru değildir; çıkacaksa buradan çıkacaktır.

Bir ekleme daha yapayım. Ulus devletin *-modern devlet diye- lim buna, ulus-devlet dediğimiz zaman başka unsurlar da giriyor içine-* bugünkü şekliyle ortadan kalkması fikri zaten bana doğru da gelmiyor, mümkün de gelmiyor. Belli siyasi gruplar dışında böyle diyen de yok zaten. Kendi kendini yönetme fikrinin somutlaşmasında önemli bir rol oynamıştır bu devletler. Yani bir toplum olma ve kendi kendini belli bir toprak parçası üzerinde yönetme fikri, bu devlet yapısıyla daha çok ete kemiğe büründürülme şansına sahip. Ancak, bu devlet yapısının getirdiği pek çok sıkıntı ve ciddi tehlike potansiyeli var.

1945’ten sonra olan şu: Ulus-devletlerin veya modern devletlerin egemenlik ilkesiyle ilgili yetkilerinin bir kısmı törpüledi. Çünkü içeride vatandaşlara, kendi insanlarına ya da o ülkede yaşayan insanlara her istediğini yapabilecek bir devlet fikri, vahsetti. “*Kimse karısamaz, o benim iç işimdir.*” Dolayısıyla, içeride her istediğini yapacak devlet fikri 1945’ten sonra değişti. Bu, mutlak olarak terk edilmedi, egemenlik ilkesi devam ediyor; ama insanla ilgili sorunlar var. Kendi insanına yaklaşımda veya muamelesinde hiçbir devletin serbest olmayacağı, insan hakları dediğimiz konunun bütün dünya toplumunun sorunu olduğu kabul görüyor. Bu noktada oluşan ve oluşmakta olan ulus-üstü insan hakları mahkemeleri, örgütleri gibi kurumlar devletlerin kendi içerisinde bu yıkım veya kıyım potansiyelini frenlemek istiyor. Bu, bütün devletler için böyledir. “*Benim devletin yapmaz*” gibi bir şey diyemezsiniz. Sizin devletiniz de yapar, âlâsını da yapar,

bütün devletler yapar. Bu ülke Maraş katliamlarını yaşadı, bu ülke 6-7 Eylül olaylarını yaşadı, arkasındaki güçleri biliyor. Bu ülke sayısız faili meçhulleri yaşadı, arkasında kimlerin olduğunu biliyor.

Hiçbir devletin yapısı bağışık değildir, kendisine bir aşı yapılmamıştır, “*Bu mikrop bana bulaşamaz*” diyemez. Devletlerin bu tür fiillerini, uygulamalarını frenleyecek ulus-üstü yapılar oluşturulmalıdır. Bütün dünyada bu var, bir tek devlet fikri var. Bunun alternatifi başka bir devlet değil, bunun alternatifi global devlet. Bütün devletler modern devlettir, bütün devletler böyledir ve bunu potansiyel olarak hepsi yapabilir, ırkçılığa gitme potansiyeli olan da bir devlettir hepsi.

Soru: *Çok sayıda devletin olduğu ve devletlerarası rekabetin olduğu bir ortamda bir tek devletin kendi içine kapanması ve tamamen insan haklarını ihlal etmesi mümkün mü?*

Mithat Sancar: Mümkündür tabii. Bu sorunuz, belki de konuşmamda eksik kalan yanları tamamlama fırsatı verecektir bana.

Sadece insan hakları değil, bütün hakları ihlal etmesi mümkündür. Çünkü bütün önemli kavramlar çok ciddi bir meşruiyet potansiyeline sahip. Herkes onlara dayanmak ister. Fakat bu, asla fikrin içeriğinin kötü olduğu anlamına gelmez. Tecavüzle benzeştirebiliriz. Genellikle tecavüzün mağduruna çağrıştırdığı yaklaşım, tecavüze uğradığı zaman, önce tecavüze uğrayanı suçlama gibidir. İnsan haklarını değerden düşürmek için kötüye kullanımları ele alırsak, aynen bir tecavüz olayında genellikle toplumun bu hakları kötü kullandığı söylenir. Sadece insan hakları değil, adalet fikri böyledir, demokrasi kavramı böyledir. Dolayısıyla, insan haklarını bir güç kötüye kullandığında, bizim bundan hareketle insan haklarına karşı çıkmamızın mantıksal bir açıklaması olamaz. Oysa insan hakları fikrine sarıldığınız zaman, insan hakları fikri ciddiye bindiği zaman bundan en çok ürkenler de yine gücü elinde bulunduranlar olacaktır. Mesela ABD, Kosova’da, Irak’ta insan hakları fikrini sınyacak çok örnek yaşadı. Ama Uluslararası Ceza Mahkemesinin ciddiye bindiği durumlarda en çok feryat figanı, en çok yaygarayı da ABD koparır. Uluslararası Ceza Mahkemesi ABD’ye rağmen kuruldu. ABD’yle birlikte hareket eden ülkelerin kimler olduğunu biliyoruz. Uluslararası Ceza Mahkemesi bunlara rağmen kuruldu. Uluslararası Ceza Mahkemesi niçin kuruldu; insan hakları ihlallerine karşı uluslararası bir yargılamayı mümkün kılmak için.

Egemenlikle ilgili söylediğiniz, tek başına bir devlet bunu nasıl sağlar? Bu küreselleşmenin pek çok boyutu var, nesnel boyutları var. İletişim alanındaki küreselleşmeye karşı çıkmak mümkün değil. O açıdan, “*Ben küreselleşmeye karşıyım*” demek saçmalık. Ama küreselleşmenin bir de ideolojisi var; globalizm. Bütün bu serbestliği sermayenin daha çok kâr amacı için talep eden ve bunu da çeşitli değerlerle süslemeye çalışan ideolojiler var. Bunlara karşı çıkalım, ama bunlara karşı çıkarken de insanların haklarıyla yaşayabileceği bir sistemi aynı zamanda isteyelim. Bu imkansız değil, hatta gerekli olan da budur. İkisini birbirinden kopardığınız zaman da zaten başarılı olamıyorsunuz. Küreselleşmenin ya da sermayenin saldırısına, kapıları kapatarak, içeride biz bize kalarak, her türlü yönetime yeşil ışık yakarak karşı duramazsınız. Ama insan haklarını da sermayenin dizginsiz saldırısına karşı çıkmadan tutarlı bir şekilde savunmak mümkün değil. Bunun çok tipik örneği Güney Afrika. “*Güney Afrika’da sivil toplum ölçeğinde nasıl görebiliriz?*” diye bir soru sorarsak, 1993’te başlayan dönüşüm süreci var.

O kadar büyük eşitsizlikler yaratmıştı ki *-zaten başlı başına bir eşitsizlik üzerine kuruludur-* bu eşitsizlik, bu ayrımcılık aynı zamanda korkunç ekonomik eşitsizlik yarattı. Şimdi Güney Afrika yenden başka bir kurtuluş mücadelesi içinde ayaklanıyor ya da hareketleniyor. Tamam, bugün artık polis yargısız infaz yapamıyor, işkencehaneler eskisi gibi işlemiyor ya da siyahlara karşı mahkemeler daha fazla değil; ama bu sefer yoksullara zaten bu şiddet ve baskı uygulandığı için, siyahlar en yoksullar oldukları için, onlar açısından hayat kökten değişmiş denebilir mi?

Bu nedenle, bizim bir parçayı bırakıp diğer parçayı almamız eşitlik sağlamaz. “*Biz, küreselleşmenin ekonomik boyutuna karşı çıkalım, ama diğer taraflarını savunalım*” dersiniz, bu yetmez ya da “*Ben insan haklarını savunayım; ama küreselleşme ya da sermayenin dizginsiz talanını, dünyayı talanını görmeyeyim*” diyemezsiniz. Bu mümkün değil. 1945’ten bu yana insanlık önemli de bir tecrübe yarattı. Bunları değerlendirmek lazım.

Soru: *Küreselleşme bütün dünyayı sarmış vaziyette. Ulusların dili, bayrağı, marşı bunlar yok mu olacak bir süre sonra?*

Mithat Sancar: İnsanlık tarihinde kaç yıldır bayrak var, kaç yıldır resmi dil var? Soru şeklinde cevap veriyorum. Peki, bu sınırlar kaç

yıldır var? İnsanlık tarihi kaç yıldır var ve bu sınırlar bunun içinde kaç yılımızı almış? Bugün keşke bayraksız, marşsız olsak, ben bundan mutluluk duyarım. Çok güzel bir şey. Dilleri ortadan kaldırmak o kadar kolay değil. Ulus-devletler kendi dillerini korurken, bir de yok ettikleri diller var. Ulus-devletler kurulduktan sonra yok olan dillerin sayısı binlerle ifade ediliyor. Eğer diller değerliyse, hepsi değerlidir. Ulus-devletlerin kendi bayrakları, marşları, sınır kapıları vesaire kalkacaksa, bundan sadece mutluluk duyarım. Yani bütün savaşlar bu marşlar ve bayraklarla oluşturulmuştur. Marşların ve bayrakların en fazla öne çıktığı zamanlar var. Bütün ulusların eşit şekilde ortadan kalkacağı bir dünya -keşke o zamanlarda doğsak ve yaşasak- olsa ne kaybedeceksiniz? Şu an öyle bir şey yok maalesef.

800 yıl, bir Ortaçağ, bir tane milli bayrak yok. Ondan önce bin yıl başka sistemler var.

İnsanlar binlerce yıl milli bayramsız yaşamışlar; yani neden binlerce yıl daha sonrasında milli bayramsız yaşamaları?! Böyle bir dünya ufukta görünmüyor, hiç görünmüyor; ama keşke olsa. Bütün savaşların en önemli nedenini, bütün baskıcı sistemlerinin nedenini o zaman ortadan kaldırmış olursunuz.

Soru: *Sizin konuşmalarınızdan şöyle bir şey algılıyorum: Ulus-devletlerin hukukları var ve bunu kullana geliyorlar. Bir hukuku uygulayabilmek için güce de ihtiyaç var ve sizin söylediklerinizden, bu güç kötüye kullanıldığı için iyi bir fikir olmadığını düşündüğünüzü algılıyorum. “Bu gücü kim kullanabilir?” diye baktığımız zaman şunu görüyoruz: Ulus-devletler, mesela Türkiye’nin toplam Gayri Safi Milli Hâsulası büyük uluslararası şirketlerle karşılaştırıldığında çok küçük kalabiliyor. Yani ulus-devletlerin yerini, globalleşmede, bu görevi aslında çokuluslu şirketler yapmaya başladı. Yani o anlamda, pek de insan haklarına saygısı olmayan yeni bir yapının eline geçmeye başladı. Hatta, ulus-devletler iyi yapmıyor, kabul edelim. Bunu çözmek için bir şeyler yapmalıyız tabii, bizim görevimiz bu; ama bir yönüyle böyle bir durum ortaya çıkıyor. Örneğin, başka bir güç, şu anki gerçek güç çokuluslu şirketlerse ve gelecek de ona doğru gidiyorsa, bu konuda ne diyorsunuz? Bu birinci kısım.*

Bir de şöyle bir yaklaşım var: Mesela, Türkiye’de, sizin de dediğiniz gibi, aslında herkes de derdini mahkemeye götürmüyor. Hatta öyle bir iktidar var ki, zaman zaman çok hukukluluk tartışmasını da yapabiliyor.

Örneğin, Türkiye’de öyle dinsel yapılar, tarikatlar var ki, hiç mahkemelere filan gitmiyorlar, kendi aralarında bir araya geliyorlar ve sorunları çözüyorlar, hatta bunu önerebiliyorlar da. Yani bu anlamda daha geriye, yani sizin söylediğiniz modern öncesi hukuku öneren birtakım akımlar da üstelik iktidarda oldukça güçlü bir şekilde varlar. Yani gerek modern öncesi, gerekse şimdi sizin çok da beğenmediğiniz modern sonrası, postmodern diyebileceğimiz bir döneme ilişkin iki yönde çeşitlendiriliyor şu anki devletler. Siz burada hangi yöne gitmemizin doğru olacağını düşünüyorsunuz? Yoksa yerimizde mi kalalım?

Mithat Sancar: Sondan başlayarak, diğer bütün sorulara cevap vermeye çalışacağım. Beyefendinin sorduğu soruya bir miktar cevap verdiğimi sanıyorum, ama toparlayarak devam etmenin hiç sakıncası yok.

Tekrar söylüyorum: Korunan bu kurum, bu modern devlet yapısı, bunun pek çok kötü yanını yaşadık, olumlu yanlarını da yaşadık. Kendi kendimizi yönetme imkânını sunuyor bize. Bu, ne kadar gerçek oldu şimdiye kadar, ayırıcı; ama bu imkânın en son hale geldiği devlet tipi modern devlet tipidir. Tarihin çeşitli aşamalarında ya da devletlerin kendi geçmişlerinde belli hedef koyup, bu kendi kendini yönetme ve hukuk devletinin en iyiye yakın şekilde işleminin örnekleri de vardır; ama bu sistem, şiddetin gücüyle ayakta duran, dolayısıyla şiddete muhtaç bir sistem. Bunun değişmesi gerekiyor. Bu şiddetin gücünü içeride kendi insanları üzerinde keyfi bir biçimde, istediği gibi kullanabilecek bir sistemin olmaması ya da bu imkânı sınırlayan bir sistemin olması gerekiyor. 1945’ten sonra dünya örgütlenmesi bu yönde gelişiyor. Bu 45 yıl içinde, günahıyla, sevabıyla bir sürü kurum devreye girdi. Birleşmiş Milletler içinde sayısız birim var, çalışmalarını çoğumuz bilmiyoruz; ama pek çok alanda insanlık adına, ortak insanlık adına çok da iyi çalışmalar yapıyorlar. UNESCO’nun çalışmaları, UNICEF’in çalışmaları son derece önemlidir. UNDP’nin 1980’e kadarki çalışmaları çok önemlidir. Bunların hepsi insanlığın ortak sorunlarıyla uğraşacak, bu ortak sorunları kendine dert edecek birimleri oluşturmaya çalışıyorlar. Kuşkusuz, bunlar çok sağlam bir zemine oturmuyor. Sonuçta, arkalarında bir ekonomik güce yaslanıyorlar. Birleşmiş Milletlerin bütçesinin yüzde 40’ından fazlasını kullanıyorlardı. Bütün bu çalışmalar 85’te kesildi, ama bitmedi; yani kesildi, sonra yeniden başka yerlerde ortaya çıkmaya başladı.

Mesela, işkenceye karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi... Bütün dünyada işkenceye karşı bir izleme faaliyeti yürütülüyor. Buna benzer başka kuruluşlar var, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi var. Nitekim, ulus-devletlerin kendi kaynaklarını kendilerinin değerlendirmelerine herhangi bir engel çıkarmıyor. Yani bu fikir Dünya Ticaret Örgütünü meşrulaştıran bir fikir değildir, zorunlu kılan bir fikirdir. Egemenlik ilkesini bir yerde değiştiriyor. Bu bir yer de, insanlığın hayatları üzerindeki tasarruf yetkisine sığmıyor.

Buradan nereye gider? Dünyada devletler olmazsa, ulusal marşları olmazsa sevineceğim, bundan hiçbir zaman üzüntü duymam. Bu yönde atılacak her adım, insanların başına gelen belaları daha aza indirir. Yani ulusal sınırlar içinde herkesin bir aşiret, “Benim marşım senin marşını döver, benim milletim senin milletinden üstündür” fikrini açıkça işlediği bir sistem bütün savaşların nedenidir.

Bütün zulümlerin kaynağında milliyetçilikten ırkçılığa giden skala üzerinde... Buna pazar paylaşımını da ekleyebiliriz. “Benim ulusum için daha çok pazar, benim burjuvam için daha çok pazar.” Bütün dünya hepimizin olsa, dolayısıyla hep beraber sadece şarkı söylesek, ne sakıncası var? Ama bu uzak bir ihtimal. Bu yönde atılan her adım, bu sistemi tecrübeyle ileriye götürüyor.

Yargı, bir gücün kontrolünde olmamalı, ama gücün kontrolü dışında bir yargının da olmadığını bilecek kadar gerçekçiyim. Bu, ulus-devletin askeri gücü, polis gücünün elinde olabilir veya çokuluslu şirketlerin takip mekanizmaları olabilir. Fakat şöyle bir yanılsamaya girmeyelim: “*Biri kötüyse diğeri iyidir*” gibi, “*Ya o, ya bu*” gibi bir ikileme girmeyelim. Haksızlığı gördüğümüz yere, bunun güçle ilişkisini, iktidarla ilişkisini görelim, ona karşı çıkalım. Kim, hangi nedenle onların bu hak mücadelesinin karşısına çıkıyorsa, onlara karşı çıkalım. Burada, ulusal veya ulus aşırı veya çokuluslu bir gücün olmasının ne önemi var? Böyle bir bakışı benim anlamam mümkün değil. Yani ölçütümüz haksızlığa karşı çıkmaksa, bunu kimin yaptığının ne önemi var? Bu olayda da böyledir.

Şimdi, Cumhurbaşkanlığı meselesine gelelim. Cumhurbaşkanlığı meselesi, tartıştığımız pek çok sorunun özeti gibidir. Yani Türkiye’de bir iktidar mücadelesidir Cumhurbaşkanlığı, 1923’ten beri de çeşitli şekillerde böyle olmuştur. Mustafa Kemal CHP’nin başkanıdır, İsmet İnönü CHP’nin başkanıdır; yani kendi yarattıkları projenin tarafıdır. Tarafsız cumhurbaşkanı da nitekim söz konusu olamaz. O bölümü ayrıca tartışmak gerekir.

Çok partili döneme geçildikten sonra, Cumhurbaşkanının konumu meselesi başka bir konu. 1960'tan sonra, yani 27 Mayıs'tan sonra, cumhurbaşkanlığı, sistemin sahibi olarak kendisini gören ve gösteren güçlerin hep hassasiyetle üzerinde durdukları, kontrol etmek için her şeyi yaptıkları makamdır. 61 Anayasasındaki bazı yetkiler bu yöneydi. 61 Anayasasıyla Cumhurbaşkanlığını güçlendirdiler.

Daha kendilerine yakın birinin olmasını istedikleri için, ilk önce Turgut Özal'ı getirdiler, ondan sonra da bir sorunları olmadı. Süleyman Demirel'le hiçbir zaman sorun yaşamadılar. Şimdi, her konuda istediklerini yapmayacak birinin ya da bir kesimin temsilcisinin Cumhurbaşkanı olması, Türkiye'de rejimin niteliğini değiştirecek bir etkisi olacak mıdır? Bir şey değişecektir, o kesin. O da Ordunun Cumhurbaşkanlığı üzerinden kurduğu sistemin eskisi kadar sorunsuz işlememesi. Çünkü bugünkü Anayasal sistem için, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin sınırları da bellidir. Anayasa Mahkemesine gitme yetkisi vardır, ama Anayasa Mahkemesini belirleme gücü ancak doğrudan kendi atadığı üyeler üzerindeki nüfuzuyla sınırlıdır. Kanun yapma yetkisi yoktur Cumhurbaşkanının. Dolayısıyla, sistemi, rejimi değiştirecek bir hamle geldiği zaman, kaybedilen ya da kaybedilecek bir iktidar noktasıdır. Bütün Türkiye'de rejim meselesi haline getirilmesi gerektiği yönünde bir kriz ortamı yaratıldı.

Her kriz ortamı, en güçlü olanın en kârlı çıktığı ortamdır. Kriz, genellikle insanların güvenlik duygusuyla, geleceğe güven duygusuyla oynamaktır. Bununla oynadığınız zaman, en güçlüyü çare olarak gösterecek toplumsal ruh halini de ortaya çıkarmış olursunuz.

Tayyip Erdoğan seçilsin, seçilmesin, beni çok ilgilendirmiyor. Ben istemem, ama bir şeyi daha istemem; onun seçilmesine karşı, Anayasal mekanizmalar dışında yapılacak her türlü müdahaleye de karşıyım. Bu kadar açık. Yani bunu Türkiye'de herkes, sol, sağ, ortak bir ciddi tehlike olarak sunan yaklaşım, bütünüyle kendi iktidar mücadelesini örten bir yaklaşımdır. Onun için, bunlara mahkûm olmak biraz hüzün verici, bu iki kutup arasında kalmak hüzün verici. Cumhurbaşkanlığı için ideal adayın, demokratik güçlülere ve hukuk devletine bağlı olan, yetkilerini sadece bu iki konudaki hassasiyette kullanacak olan saygın bir kişi olması gerekir. Sol bunu yapmalıydı: Önce nitelikler üzerinden, sonra da bir isim üzerinden bu kampanyayı yapmalıydı. Bu, Türkiye'de CHP'nin kriz borazanlığına da, AKP'nin çoğunluğa dayanan o öz güvenine karşı da bir üçüncü yol olurdu. Böyle güçlü bir kampanya yürütülseydi, çok daha etkili olurdu.

En azından şu iki kutba sıkışmış yapıyı kırabilirdi. Mesela, AKP üzerinde böyle bir baskıyı yaratacak bir toplumsal ortam yaratılabilirdi, bu bir toplumsal baskı olabilirdi. Toplumsal baskı dışındaki bütün diğer askeri veya bürokratik baskı mekanizmalarına solun kesinlikle karşı çıkması gerekiyor. Çünkü bütün darbelerin en ağır bedelini, tarihte görüldüğü üzere, sol ödemiştir. İslamcılara karşı yapıldığı iddia edilen 28 Şubat solu öldürdü.

O nedenle, bürokratik güç merkezlerinden gelecek her türlü müdahale hamlesine karşı, sol, demokrat bir tutum sergilemek zorunda. Toplumun bugünkü bunalımının temelinde de bu iki noktaya sıkışmış tercih zorunluluğu yatıyor, solun bulunmaması yatıyor, kendini duyuramaması, var olamaması yatıyor. İki kötü seçenek arasında sıkışmış bir ülke görüntüsünün temel öğelerinden biri bu. Geç kaldık, ama bundan sonra da buna benzer konularda benzer yaklaşımlar geliştirmek için, başka pek çok vesile çıkacaktır.

Geç kalmadığımız bir konu var; her türlü bürokratik, askeri müdahaleye, tepeden inmece her türlü müdahaleye, amasız, fakatsız karşı çıkmak. Bunun için geç kalmış değiliz. Burada sahip çıktığımız bu ülkenin geleceği.

